

CZU: 32.01(498+439)

**ROMÂNI ȘI MAGHIARI ÎNTR-O DISPUTĂ POLITICĂ REFERITOARE LA
IDEEA DE NAȚIUNE: DUMITRU BRĂȚIANU ȘI DANIEL IRANYI
ÎN ZIARUL „LA PRESSE” (1851)**

Remus TANASĂ

Universitatea „Al.I. Cuza” din Iași (România)

În iunie 1851, Dumitru Brătianu s-a alăturat Comitetului Democratic European de la Londra, condus de Giuseppe Mazzini. Scopul românilor a fost de a lua parte, alături de alte naționalități, la revoluția europeană împotriva autorității tradiționale a guvernelor dinastice, în special împotriva imperiilor Habsburgic și Țarist, și în favoarea autodeterminării naționale și instituționale.

În acest context, polemica cu exilul maghiar a fost inevitabilă, din moment ce liderii Revoluției maghiare din 1848 se aflau tot în exil și la fel urmăreau autodeterminarea națională. O dispută referitoare la ideea de națiune a avut loc între Dumitru Brătianu și Daniel Iranyi, fost secretar al Comitetului Salvării Publice de la Pesta, publicată în paginile ziarului francez „La Presse”.

Cuvinte-cheie: pașoptiști, exil, Transilvania, naționalitate, libertate, presă, Europa.

**ROMANIANS AND HUNGARIANS IN A POLITICAL DISPUTE OVER THE IDEA OF NATION:
DUMITRU BRĂȚIANU AND DANIEL IRANYI ÎN „LA PRESSE” NEWSPAPER (1851)**

In June 1851, Dumitru Brătianu had joined Giuseppe Mazzini's European Democratic Committee of London. The purpose of the Romanians was to take part together with the other nationalities at the European revolution against the authority traditionally exercised by the dynastic governments, especially against the Habsburg and the Tsarist Empires, in favor of a national and institutional self-determination.

In this context, a polemic with the Hungarian exile was inevitable, since the leaders of the Hungarian Revolution of 1848 were also in exile and were too aiming for national self-determination. A dispute over the idea of nation took place in the pages of the French newspaper „La Presse”, between Dumitru Brătianu and Daniel Iranyi, the former secretary of the Public Salvation Committee of Pest.

Keywords: Forty-Eighters, exile, Transylvania, nationality, liberty, press, Europe.

În vara anului 1851, în condițiile cooptării lui Dumitru Brătianu în Comitetul Central Democratic European de la Londra [1, p.318-326], fondat de Giuseppe Mazzini pentru a încerca combaterea monarhiei austriace și a celei rusești, a avut loc o interesantă dispută de idei referitoare la conceptul de națiune. Protagonistii au fost chiar Dumitru Brătianu și fostul secretar al Comitetului Salvării Publice de la Pesta, Daniel Iranyi.

Printr-un schimb de scrisori publicate în ziarul parizian „La Presse”, cei doi și-au expus punctul de vedere privitor la elementele care ar fi trebuit să desemneze caracterul național al unei comunități etnice. Polemica a pornit de la evenimentele din Transilvania ce au avut loc între anii 1848 și 1849, ambii interlocutori exprimând de fapt viziunea și năzuințele conducerii politice a propriei națiuni. Disputa s-a axat pe două viziuni diferite referitoare la conceptul de națiune.

În epocă, destrămarea Imperiului Austriac părea iminentă, iar panslavismului rusesc lăsa impresia că va înghiți toate națiunile mici în curs de afirmare din sud-estul Europei. Astfel, scopul acestui schimb de idei a fost de a ajunge la un numitor comun în vederea unei confederații dunărene compuse din români, maghiari și slavii de la sudul Dunării.

La 18 iunie 1851, Daniel Iranyi trimite o scrisoarea ziarului parizian „La Presse”, care conținea un articol prin care se expunea varianta maghiară a evenimentelor din anii 1848-1849 [2, p.7-11]. În primul rând, Iranyi contesta ipoteza conform căreia Ungaria nu a acordat drepturi egale naționalităților în respectivii ani. Românii și sârbii s-ar fi folosit de idealul național nu pentru a obține libertatea, ci pentru a stabili autoritatea directă asupra teritoriilor locuite majoritar de aceștia. Astfel, românii și sârbii au luptat de partea despotismului împotriva revoluției europene, reprezentată de maghiari. Însă, afirma Iranyi, maghiarii au trecut peste disensiunile din anii 1848-1849, fiind dispuși să lupte alături de toate naționalitățile dornice de libertate: „Oricare ar fi dorințele lor, noi suntem gata a ne învoi, cu unica condiție ca ele să nu fie opuse independenței, unității și libertății patriei comune” [2, p.11].

Bineînțeles că expozeul lui Iranyi se încadra în concepția istorică referitoare la națiune [3, p.3], pe care liderii maghiari au profesat-o timp de mai multe secole. La 1848 maghiarii au urmărit obținerea independenței rămânând în limtele acestei concepții. Austria reprezenta reacțiunea și Ungaria libertatea, iar românii alegând tabăra austriacă deveneau reacționari și inamici ai revoluției europene. Cam aceasta a fost perspectiva de la care a plecat analiza lui Iranyi [4, p.188-197].

Reprezentantul românilor în Comitetul de la Londra, D.Brătianu, a răspuns acuzelor lui Iranyi, adresând la 4 iulie o scrisoare aceleiași redacții a ziarului „La Presse”, textul fiind publicat în numărul din 6 iulie 1851 [2, p.12-18].

D.Brătianu apăra comportamentul românilor transilvăneni din timpul revoluțiilor din Transilvania¹, aducând în discuție intransigența membrilor Dietei de la Cluj, care hotărâseră la 30 mai 1848 realipirea Transilvaniei la Ungaria. Actul era injust, deoarece românii nu fuseseră reprezentați în Dieta de la Cluj, deși erau majoritari în Transilvania. Reprezentantul român din Comitetul de la Londra argumenta nevoia de libertate a etnicilor români din Transilvania enumerând câteva evenimente concrete, prin care românii nu au fost tratați pe picior de egalitate cu celelalte naționalități conlocuitoare. La final cerea liderilor maghiari să renunțe la amintirea Ungariei Sfântului Ștefan pentru a putea fi amici și nu inamici cu românii: „Nu mâhniți mai mult democrația cu regatul vostru istoric și cu dreptul de cucerire, și strângeți cu franchețe, cu dragoste, mâna frățescă pe care vi-o întindem. Încă o dată, luați aminte, temeți-vă de a avea mâine împotriva voastră numărul și dreptatea, popoarele și pe Dumnezeu” [2, p.17-18].

Iranyi i-a răspuns lui D.Brătianu în numărul ziarului din 29 iulie [2, p.19-29]. Considerând că scrisoarea românului reprezenta doar punctul personal de vedere al acestuia din urmă, nu și cel al națiunii sau al emigrației românești, Iranyi preciza de la început că i se adresa doar lui D.Brătianu, dorind să se știe că polemica dintre doi camarazi de exil nu reprezenta și o polemică între două națiuni [2, p.19].

Iranyi insista că prin legislația adoptată la 1848 de revoluționarii maghiari inegalitatea și privilegiile au fost abrogate, iar în ceea ce-i privea pe români, singura discriminare la care fuseseră supuși până la respectiva legislație a fost nerecunoașterea statutului de a patra națiune din Transilvania, alături de unguri, secui și saxoni (sași). Însă, continua Iranyi, nu nerecunoașterea acestui statut i-a depozat pe români de drepturi depline, ci faptul că asemenea drepturi erau rezervate doar nobililor [2, p.22].

În continuare Iranyi susținea că „nu mai dorește să împartă discuția noastră în Români din Ungaria și Români din Transilvania. Unirea celor două țări fiind consumată, numele de Transilvania dispare și cel de Ungaria se întinde până la frontierele cu Moldova (sic!). Ungaria, cea care a existat până în secolul al XVI-lea, este Ungaria din 1848” [2, p.22].

Apoi îi amintea lui D.Brătianu cele două alternative disponibile pentru români: alături de maghiari împotriva Austriei și a absolutismului, sau alături de Austria și de partea trădării și a sperjurului [2, p.26].

În paragraful de încheiere, Iranyi dorea neapărat să corecteze una dintre aserțiunile lui D.Brătianu, deoarece aceasta ar fi venit pe fondul necunoașterii istoriei Ungariei de către român. Iranyi susținea că nu au existat în trecut confruntări sângeroase între etnicii maghiari și cei români din Transilvania, iar evenimentele din timpul lui Horea nu au fost decât o revoltă a țăranilor împotriva nobilimii [2, p.28].

La final, articolul cuprindea următorul îndemn: „Raliați-vă ideilor noastre pentru a vă ralia Alianței noastre intime, sau, dacă preferați acest cuvânt, confederației frățești a țărilor danubiene, dar cu condiția integrității teritoriale a Ungariei” [2, p.29].

Mesajul transmis de emigrația maghiară prin vocea lui Iranyi era destul de clar: românii și maghiarii ar fi putut fi de aceeași parte a baricadei doar în condițiile integrității teritoriale a Ungariei istorice. Însă, Ungaria astfel ipotetizată nu ar fi trebuit să-i sperie pe românii transilvăneni, deoarece aceștia au fost depozdați de drepturi de către nobili, situația lor fiind similară cu cea a țăranilor maghiari, secui sau saxoni.

Iranyi omitea sau uita că liderul revoluționarilor maghiari, Kossuth, deși vorbea despre drepturile poporului, se adresa nobililor [6, p.75]. Acestora din urmă le reproșa monopolul politic, la care ar fi trebuit să renunțe treptat, dar, în același timp, le transmitea nobililor că își vor păstra identitatea de grup pentru a putea să joace rolul de lideri ai națiunii, transformându-se într-o clasă profesionistă de politicieni [6, p.74]. În asemenea condiții, viitorul etnicilor români din Transilvania nu părea a se ameliora prea curând, scenariu întrevăzut și de pașoptiștii români [7, p.210-211].

¹ Istoricul Nicolae Isar este de părere că în Transilvania s-au desfășurat două revoluții paralele în perioada 1848-1849, cea a românilor și cea a maghiarilor [5, p.58].

Epocă istorică impunea, aproape pretutindeni în Europa, ca cea mai privilegiată categorie socială, nobilimea², nu numai să încerce să mai salveze din privilegii, ci să evite marginalizarea istorică cu care era amenințată prin acapararea rolului de conducere jucat până atunci de către alte categorii sociale. Pentru aceasta era nevoie de competențe administrative, care nu lipseau decât de la caz la caz, și de un mesaj politic care să ajungă la mase. Mesajul trebuia acceptat și înțeles de mase pentru a le câștiga loialitatea, astfel că vorbim despre drepturi largite și despre o limbă oficială ca mijloc de comunicare. Iar dacă nobilimea putea comunica mai ușor cu membrii propriului grup etnic deoarece limba era comună, dificultatea venea atunci când trebuia să comunice cu grupurile etnice conlocuitoare. Soluția a fost de a alege o singură limbă oficială, maghiară, celelalte grupuri etnice trebuind să o folosească. Or, când grupul politic dominant își impune propria limbă, națiunile discriminate încearcă să-și conserve limba, acesta fiind un drept natural ce ar fi trebuit recunoscut politic.

Cu atât mai mult în cazul Transilvaniei, unde, fiind majoritari, românii ar fi trebuit să aibă dreptul de a-și folosi limba națională în administrație, economie și educație. Maghiarii nu doar că nu au îngăduit acest drept, dar s-au folosit de maghiarizare pentru a tăia din rădăcini sursa acestui drept: identitatea culturală românească. Prin aceasta au încercat să controleze mai eficient un teritoriu unde erau minoritari și să-și asigure coercitiv loialitatea populației.

Însă, procesul de discriminare în detrimentul etnicilor români, la care au fost supuși și sârbii sau slovacii, nu s-a oprit doar la limbă și la cultură. Mobilitatea socială a etnicilor non-maghiari a fost mult îngăduită în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, funcțiile înalte fiind acordate preponderent etnicilor maghiari³. Paradoxal, românii ar fi trebuit maghiarizați fără a avea prea multe șanse de a ocupa funcții de conducere importante peste maghiari. Conform istoricului Hugh Seton-Watson [10, p.148], de la jumătatea secolului al XIX-lea în Europa s-a dezvoltat „naționalismul oficial” ca practică de legitimizare politică a elitelor conducătoare, de extracție nobiliară și nu numai, și ca răspuns la tranziția dinspre lupta grupurilor etnice pentru drepturi culturale înspre lupta pentru drepturi politice, care a culminat, în cele din urmă, cu nașterea statelor-naționale.

Textul publicat de fostul secretar al Comitetului Salvării Publice de la Pesta în „La Presse” la 29 iulie a atras un ultim răspuns din partea lui D.Brătianu [2, p.30-47]. Românul a trimis redacției ziarului parizian o scrisoare care nu a fost însă publicată, sub pretextul că era prea lungă [11, p.134].

După părerea lui D.Brătianu, eșecul revoluției maghiare a fost determinat de lipsa de flexibilitate a liderilor revoluționari în a considera Transilvania alipită Ungariei și de a o șterge de pe harta Europei prin decizia Dietei de la Cluj [2, p.30-35], deși românii au protestat împotriva acestei hotărâri, deoarece nu fuseseră reprezentati. Împotrivirea armată a românilor a fost astfel legitimă, din moment ce revoluționarii maghiari nu au stat la tratative privitoare la viitorul Transilvaniei. Oare maghiarii ar fi fost dispuși să renunțe la propria naționalitate, se întreba D.Brătianu, dacă Austria ar fi acceptat să le acorde aceleași drepturi precum cele ale etnicilor austrieci [2, p.39]?

Liderul român mai adăuga că decizia românilor transilvăneni de a se uni cu Principatele Române ținea doar de ei, nu de insistența românilor din Moldova sau din Valahia, nici de presiunea maghiarilor [2, p.47].

D.Brătianu cerea liderilor maghiari să renunțe la himerele trecutului, căci din cauza acestora revoluția maghiară din anii 1848-1849 a fost înfrântă, în ciuda vitejiei poporului maghiar [2, p.45]; mai exact, liderii revoluționarilor maghiari nu au știut să-i atragă de partea lor nici pe etnicii români, nici pe cei sârbi și nici pe cei croați. La final, D.Brătianu își îndemna colegii maghiari de exil să citească apelul Comitetului de la Londra către români [12, p.274-278] și să nu mai ignore elementele constitutive ale națiunii, deoarece „veți vedea că ele sunt aceleași la românii de dincolo și de dincoace de Carpați și că limba, care este unul dintre semnele cele mai caracteristice ale naționalității, nu este singurul lucru care să fie comun tuturor românilor; veți înțelege că românii nu pot avea decât o singură patrie și nu vă veți mira că ei vor să fie toți reuniți într-un singur corp al națiunii” [2, p.44].

Elementele la care făcea referire D.Brătianu erau, pe lângă limbă, formele asociative ale unei comunități etnice și obiceiurile comune. Acestea se regăsesc în manifestul adresat românilor de Comitetul de la Londra, naționalitatea fiind descrisă ca alcătuită din anumite „aptitudini date unui grup de oameni plasat în aceleași condiții teritoriale, vorbind aceeași limbă, botezat de aceleași tradiții” [12, p.276].

² Înspre jumătatea secolului al XIX-lea, conform istoricului maghiar Oscar Jászi, numărul membrilor nobilimii maghiare era de aproximativ 136.000 [8, p.299]; statisticile oficiale austriece au consemnat, în 1850, un număr total de 5.162.000 etnici maghiari [9, p.258].

³ În 1880, deși alcătuiau 20 la sută din populația teritoriului administrat de Budapesta, doar 2 la sută dintre oficialii administrației centrale și locale erau români [8, p.334].

O asemenea descriere avea menirea de a indica națiunea democratică, pilonul unui nou sistem politic care ar fi trebuit să-l înlocuiască pe cel monarhic, stabilind principiul electivității reprezentative drept temelie pe care aveau să fie așezate noile instituții politice. D.Brătianu își argumenta pledoaria împotriva Dietei de la Cluj folosindu-se de logica reprezentativității și cea a autodeterminării, sugerată de manifestul Comitetului de la Londra: „Libertatea [...] este facultatea de a alege fără piedici și cu ajutorul fraților tăi mijloacele ce convin pentru a atinge scopul” [12, p.275-276].

Pe baza acestei logici, pentru a exista colaborare, trebuia recunoscut caracterul arbitrar al deciziilor Dietei de la Cluj, pentru ca naționalitățile conlocuitoare să uite trecutul și să se unească „pentru a învinge edificiul monarhic care apasă cu toată greutatea sa asupra popoarelor și le împiedică de a fraterniza în libertate” [2, p.31].

Cu această ultimă scrisoare a românului a luat sfârșit polemica dintre cei doi revoluționari. La 21 august 1851 Mazzini i-a adresat o scrisoare lui D.Brătianu [13, p.268-270], cerându-i să încheie și să evite alte polemici similare, pentru a nu minimaliza percepția Comitetului de la Londra în rândul guvernelor și al celorlalți revoluționari europeni.

Ideile vehiculate de Iranyi în acest schimb de replici au fost reluate câțiva ani mai târziu, în 1859, când, împreună cu Charles Chassin, a publicat la Paris lucrarea „Histoire politique de la revolution de Hongrie, 1847-1849” [14, *passim*]. Nefiind aici locul pentru a descrie această lucrare, trebuie totuși de precizat că Iranyi insistă în continuare că românii nu au avut niciun motiv pentru a-i fi combătut pe maghiari la 1848-1849, ci, din contra, ar fi trebuit să se alăture lor împotriva Austriei [14, p.292]. Iar dacă românii i-au combătut totuși pe maghiari, a fost din cauza dorinței de revanșă față de cuceritorii Transilvaniei din secolul al IX-lea [14, p.294].

Considerând că înfrângerea revoluționarilor europeni ar fi trebuit să constituie motivul pentru reconciliere între fostele națiuni combatante la 1848-1849, Iranyi propunea și planul de organizare a Ungariei pacificate: nici mai mult, nici mai puțin decât proiectul schițat de Kossuth la 1851⁴, care de altfel încheie această „istorie politică a revoluției din Ungaria” [14, p.365-398].

Polemica dintre cei doi preopinenți reflecta diferența de abordare a problemelor politice din această parte a Europei. Iranyi și restul liderilor maghiari, în frunte cu Kossuth, au apărut cu înverșunare națiunea etno-istorică, pentru că această perspectivă își avea două surse de alimentare.

Pe de o parte, a fost vorba de memoria mitizată a statului maghiar de până la înfrângerea de la Mohács (1526). Pe fondul crizei de legitimitate a Austriei, mitul regatului maghiar medieval, identificat prin coroana Sfântului Ștefan, a devenit un simbol politic pentru mobilizarea etnicilor maghiari. Pe de altă parte, realitatea politico-economică din secolul al XIX-lea impunea participarea elitei maghiare, a nobilimii, la evenimentele revoluționare din epocă [16, p.385]. Kossuth și colaboratorii săi trebuiau să obțină sprijinul nobilimii, deoarece aceasta poseda experiență politică și dispunea de fondurile necesare susținerii ipotecului stat maghiar renăscut.

Într-adevăr, la 1848, revoluționarii maghiari aboliseră privilegiile, însă proprietatea privată rămânea concentrată în mâinile foștilor nobili, astfel că acele categorii sociale lipsite de titlu de proprietate continuau să rămână într-o stare de subalternare.

Cei mai mulți dintre românii din Transilvania se aflau în această situație [17, p.94-101], plecând astfel dintr-o poziție nefavorabilă în competiția politică din Ungaria [9, p.252]. Chiar dacă sistemul ar fi devenit constituțional și democratic în accepțiune contemporană, acestei situații i s-ar fi adăugat și statutul numeric minoritar la nivelul întregului stat maghiar, legile cu caracter discriminatoriu de conservare a statu-quo-ului având toate șansele să treacă testul majorității.

Asemenea perspectivă i-a făcut pe românii transilvăneni să fie de partea Vienei în conflictul cu maghiarii, iar pe cei din Principate i-a determinat să încerce să vină în ajutorul celor transilvăneni prin implicarea în mișcarea revoluționară europeană, care ar fi trebuit să deschidă calea unui congres continental al națiunilor, capabil să decidă principii democratice favorabile și românilor transilvăneni. Or, astfel de principii includeau și autodeterminarea, drept nerecunoscut de maghiari decât în cazul croaților.

⁴ Este vorba despre cunoscutul text „Exposé des Principes de la future organisation politique de la Hongrie”. Kossuth recunoștea dreptul Croației și al Slavoniei (sic!) la autodeterminare prin secesiune, însă, în ceea ce privea Transilvania, aceasta constituia o parte din Ungaria și așa trebuia să rămână [15, p.47-54].

Referințe:

1. TANASĂ, R. Dumitru Brătianu și Comitetul Democratic European de la Londra (1851-1853). În: Iulian Boldea (coordonator). *Discourse as a Form of Multiculturalism in Literature and Communication. Section: History and Cultural Mentalities*. Târgu-Mureș: Arhipelag XXI Press, 2015, p.318-326.
2. *Lettres hongro-roumaines. Polémique entre M. Daniel Iranyi et d. Bratiano*. Henri Valleton (editor), Paris: Impr. D'Ad. Blondeau, 1851.
3. D'ALESSANDRI, A. *Nazione storica vs nazione etnica: esuli romeni e ungheresi in Europa occidentale dopo il 1849*, comunicare prezentată cu ocazia workshop-ului „The Patriotism of the Expatriates. Diasporas and national consciousness between Europe, the Mediterranean and beyond in the long 19th century”, Universitatea din Nicosia, 18 februarie 2012.
4. PRODAN, D. Note mai vechi în legătură cu Revoluția noastră din 1848. În: Daniel Prodan. *Transilvania și iar Transilvania. Considerații istorice*. București: Editura Enciclopedică, 1992.
5. ISAR, N. *Revoluția de la 1848 în Țările Române. Cu un studiu privind personalitatea lui N.Bălcescu în viziunea lui N.Iorga*. București: Editura Universitară, 2008.
6. C.JANOS, A. The Impulse to Reform (1825-1848). In: Andrew C. Janos. *The Politics of Backwardness in Hungary, 1825-1945*. Princeton: Princeton University Press, 1982, p.35-84.
7. FOTINO, G. *Din vremea renașterii naționale a Țării Românești. Boierii Golești. 1834-1849*, vol.II, București: Imprimeria Națională, 1939.
8. JÁSZI, O. *The Dissolution of the Habsburg Monarchy*. Chicago: University of Chicago Press, 1929.
9. NIEDERHAUSER, E. The National Question in Hungary. In: Mikuláš Teich, Roy Porter (editori). *The National Question in Europe in Historical Context*. Cambridge: Cambridge University Press, 1993, p.248-269.
10. SETON-WATSON, H. *Nations and States. An Enquiry into the Origins of Nations and the Politics of Nationalism*. Boulder: Westview Press, 1977.
11. IORDACHE, A. *Dumitru Brătianu. Diplomatul, doctrinarul liberal și omul politic*. București: Paideia, 2003.
12. DELUREANU, Șt. *Mazzini și românii în Risorgimento*. București: Paideia, 2006.
13. CRETZIANU, A. *Din arhiva lui Dumitru Brătianu*. Vol.I. București: Așezământul Cultural „Ion C. Brătianu”, 1933.
14. IRANYI, D., CHASSIN, Ch. *Histoire politique de la révolution de Hongrie, 1847-1849*. vol.I. Paris: Pagnerre, 1859.
15. MARCU, A. *Conspiratori și conspirații în epoca renașterii politice. 1848-1877*. București: Cartea Românească, 2000.
16. KOMLOSY, A. Imperial Cohesion, Nation-Building and Regional Integration in the Habsburg Monarchy, 1804-1918. In: Berger, S., Miller, A. (editori). *Nationalizing Empires*, Budapesta-New York: Central European University Press, 2015, p.369-428.
17. PRODAN, D. *Supplex Libellus Valachorum: din istoria formării națiunii române*. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1984.

Prezentat la 15.09.2016